

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת לך-לך,

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
תשס"ח

מספר 726

ע"ש הלנה ופאול שולמן

לך לך – מאן לאן ?

פרשת נח הסתיימה בסיפור יציאת משפחת אברהם מאור כשדים והגעתה עד חרן, שם ימות תרח אבי אברהם. כהמשך כרונולוגי ישיר לכאורה של אותו סיפור מתחילה פרשתנו באמירה הידועה לאברהם: "לך לך מארצך ומולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך" (יב:א). כדרכה הפסיקה המסורה באמצע הסיפור בסוף פרשת נח, כשאנו אחוזים בציפייה להתפתחות בהמשך. אבל היות שהתורה איננה ספרות מתח אלא גילוי דבר ה' אל האדם המצפה לישועה, אין אנו יכולים להסתפק בפרשנות הנסמכת על תכסיסים ספרותיים. אם כן, במה מדובר ?

בהמשך הפרשה, אחרי סיפור מלחמת המלכים (המלחמה המפורשת הראשונה בעולם לפי התורה) וחיידוש ההבטחות, אומר הקב"ה לאברהם: "אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתך לך את הארץ הזאת לרשתה" (טו:ז). אין אנו יכולים שלא להבחין בהקבלה בין פסוק זה ובין הפסוק הפותח את עשרת הדברות: "אנכי ה' א-להיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" (שמ' כ:ב). ואכן, מקובלים אנו¹ שעד יציאת מצרים היו בני ישראל מספרים ב"הגדה של פסח" שלהם על יציאת אברהם מאור כשדים. מאז נהפך סיפור זה למין הקדמה לעיקר, שהוא יציאת מצרים. עוד אומרת לנו הגמרא שיבוא יום אשר בו סיפור יציאת מצרים עצמו יהיה להקדמה למה שיהיה העיקר – סוף שעבוד מלכויות (הגדה של פסח ע"פ תוספתא ברכות פרק א'):

אמר להם בן זומא לחכמים והלא כבר נאמר 'הנה ימים באים, נאם ה', ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים. כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם' (יר' כג:ז-ח). אמרו לו לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה אלה שתהא שיעבוד מלכויות עיקר ויציאת מצרים טפל לה.

¹ עיינו לדוגמא רש"י על בר' יט:ג: ומצות אפה – פסח היה. וכן שם כז:ט: "שני גדיי עזים – וכי שני גדיי עזים היה מאכלו של יצחק? אלא פסח היה. האחד הקריב לפסחו והאחד עשה מטעמים". בפרקי דר"א: "מכאן שעצמו של אותו היום להיות מוכן לגאולה". ולכן כל עוד שהיו ישראל במימד הפרטי של משפחת אברהם, היו מספרים את הנס של היציאה מאור כשדים, אבל לכלל ישראל היציאה ממצרים היא הקובעת. וראו ברכות יב ע"ב: "וכי מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח... אלא שתהא שיעבוד מלכויות עיקר" וכו' (מתוך דברים שבע"פ ממשנתו של מו"ר הרב יהודא ל' אשכנזי [מניטון] זצ"ל).

הקבלות אלו מלמדות אותנו שכשם שבני ישראל היוצאים ממצרים ובני הגולה הבאים מארץ צפון ומכל הארצות חוזרים לארצם ולא לארץ זרה, כך יצאו תרח ומשפחתו מאור כשדים ללכת ארצה כנען. כלומר, העברים ששרדו מרדיפותיו של נמרוד ומכבשני האש שלו² החליטו שהגיע הזמן לחזור למקומם הנקרא באותה עת ארץ כנען. והיות והמפורסמות אינם צריכים הוכחה, אין הכתוב מפרט את העניין. רק בהמשך הסיפור, בפסוק "והכנעני אז בארץ" (יב:1), מסביר רש"י: שהכנעני "היה הולך וכובש את ארץ ישראל מזרעו של שם שבחלקו של שם נפלה כשחלק נח את הארץ לבניו... לפיכך ויאמר אל אברם לזרעך אתן את הארץ הזאת, עתיד אני להחזירה לבניך שהם מזרעו של שם". זאת גם משמעות המילה "לרשתה" בפסוק שהבאנו לעיל: ירושה היא לך מאבותיך, ועליך לעשות מעשה כדי לרשת אותה. אם כן, מה פירוש "מארצך וממולדתך", אם ארץ ישראל היא הארץ והמולדת האמיתית?

התשובה היא עצם הפסקת הסיפור במות תרח בסוף פרשת נח ובהתחלה החדשה בפרשתנו. בזה התורה מודיעה לנו שאין אברהם סתם ממשיך את התהליך שהחל עם תרח. היזמה ההיא הייתה נכונה אף שלא קדם לה שום ציווי אלוהי. אין האדם זקוק לשום ציווי כדי לחזור הביתה מן הגלות, אלא שיש כאן שינוי ממד: מעתה מקבלת יזמה זו אישור מהקב"ה. כמו שיזמתו של משה רבנו במצרים כשיצא אל אחיו³ מקבלת אישור מהקב"ה במעמד הסנה. והלוא המתחיל במצווה אומרים לו גמור!⁴ ואע"פ שלא עליך המלאכה לגמור (שהרי יהושע הוא שיגמור אותה), אין אתה בן חורין להיבטל ממנה.⁵ ובדרך אגב אנו לומדים שאין גמר היציאה מן הגלות אלא בכניסה לארץ ישראל.⁶ רש"י⁷ מסביר לנו שתרח חי עוד יותר מ-60 שנה אחרי שאברהם יצא מחורן ובה לארץ כנען. אלא שהרשעים אף בחייהם קרואים מתים והצדיקים אף במיתתם קרואים חיים, עי"ש.

המדרש מסביר בבראשית רבה⁸ את המילים "מארצך וממולדתך": אין הכוונה לארץ שלך ולמולדת שלך, בייחוד לא במובן העכשווי של המילה. ארצך, אומר המדרש, היא "מחוז" (המדרש משתמש במקור במלה יוונית "איפרכיא" = מחוז או בירת מחוז) ומולדתך היא "שכונתך". יש כאן בירור חשוב במדרש: היות שארצך האמיתית היא ארץ ישראל, מה פירוש "ארצך" כאן? אם אדם מתגורר באיזה שהוא מקום, האם הוא נהיה הבעלים של המקום? יחס כזה יש לאברהם עם ארץ ישראל. שם ה"לך" שלו. והיות שהוא לא היה שליט על אור כשדים או על חרן, צריכים להסביר את המילה "ארצך" במובן הפשוט "מחוז המגורים שלך", ו"מולדתך" היא שכונתך.

בזה גם מוסבר לנו הסדר הבלתי הגיוני של הדברים, כיוון שמבחינה גיאוגרפית, כשאדם יוצא ממקום מסוים, הוא עוזב את הבית תחילה, אחר כך את השכונה ולבסוף את העיר. אבל מבחינה רגשית-רוחנית יותר קשה להתנתק מבית האב, ואחר כך משכונת הילדות או מהשכונה שבה חי האדם רוב חייו עד זמן היציאה, ולבסוף מהארץ שאליה הוא קשור מבחינה תרבותית.⁹

² שכידוע זהו פירושו של "אור כשדים": כבשן האש שאליו נשלחו אברהם ואחיו. עיינו רש"י לבר' יד:א.
³ ע"פ שמ' ב:יב. וצריך הדבר עיון לעצמו, אך בקצירת האומר נאמר שמשה התלבט מי הם הראויים לישועה במצרים – העברים או המצרים שאֵתם גדל, לכן כתוב "ויצא אל אחיו" בלי שום תיאור מי הם אותם אחים. ואז כשראה "איש מצרי מכה איש עברי", הוא מחליט שהעברי הוא "מאחיו", כלומר האחוה שוררת אצל העברים. ואולם לאחר שראה שני אנשים עברים נצים, אמר "אכן נודע הדבר", כלומר נודעה סיבת השעבוד ונודע שהאחוה נכשלה, לכן ברח למדיין, כי חשב ששם יוכל למצוא את האחוה אצל משפחתה של רחל. אלא שהבנתו הראשונה הייתה נכונה וקיבלה אישור משמים שאכן צדק בבחירתו הראשונה, ועליו לשוב ולגאול את ישראל מתחת יד מצרים. ואכמ"ל.
⁴ עיינו תנחומא עקב פרק ו והובא בשו"ע אורח חיים סימן תקפה הלכה ח ובעוד הרבה מקומות במפרשים על התורה.
⁵ אבות ב, טז.
⁶ כנלמד מהסוגיה הראשונה במסכת שבת. ועיינו פירוש הרמב"ם על המשנה שם.
⁷ בפירושו לבר' יא:לב, ועיינו בבראשית רבה לט, ו.
⁸ פרשה לט, פסקה ט.
⁹ ועיינו רש"י על אתר, שזה נקרא בית אביך.

¹⁰ חייב הוא ללכת מהחיצוניות אל הפנימיות, לצאת מהגלות התרבותית תחילה (דרך ארץ הגוים), לשחרר את הנפש, ואחר כך מהגלות הרגשית-הרוחנית לשחרר את הרוח ולבסוף מגלות הרצון כדי לשחרר את הנשמה. אז נגלה אליו בבירור איפה היא "הארץ אשר אראך" – היא הר המוריה, אשר בו מתגלה הקדושה.¹¹

ירחם שמשוביין
דוקטורנט במחלקה לתולדות עם ישראל

¹⁰ ויש לעיין על משמעות שם זה. ראו מדרש בראשית רבה מב, ח: "ויגד לאברם העברי... רבי יהודה אומר כל העולם כולו מעבר אחד והוא מעבר אחד".

¹¹ וראוי לציין את ההקבלה שבין לך-לך הראשון ובין "לך לך אל ארץ המוריה" (בר' כב:ב) בסיפור העקדה, שהרי אם נאמר שאברהם ידע שעליו ללכת לארץ העברים (כפי שקורא לה יוסף בהיותו בבית פרעה) בצאתו מאור כשדים, מה משמעות הציווי שמצטווה אברהם "לך לך אל הארץ אשר אראך"? ואם הציווי היה להגיע לארץ כנען ותו לא, הרי כשהגיע אברהם לשם הוא קיים את הציווי!!! אלא התורה אמרה "אל הארץ אשר אראך", בתוך ארץ כנען שאתה חוזר אליה מגלות בבל הראשונה, תצטרך להגיע למקום מסוים שאראה לך. רק אז נוכל לדעת אם עמד אברהם בניסיון. ומה הוא אותו המקום? הוא שנאמר: "ויאמר ה' אל אברהם קח נא את בנך וגו' ולך לך אל ארץ המוריה וגו'". לא לחינם משתמשת התורה גם כאן בביטוי לך לך. יש כאן סגירת מעגל. זאת הארץ אשר אראך. ומכאן שהשיבה לארץ ישראל שהיא ארץ האבות מטרתה להניח את היסודות לבניין בית המקדש.